

Faiq Ələkbərlı

AMEA Fəlsəfə
Institutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

III Yazı

Ümgülsümün Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə qələmə aldığı "Əsgər anasına" şeiri də bir çox cəhətlərin görə diqqəti cəlb etməkdədir. Həmin şeirində Azərbaycan əsgərinin anasından söz açan şair-ədibə görə hər bir Azərbaycan Türk qadınının vəzifəsi millət, vətən üçün dəyərli övladlar yetişdirməkdir. Əgər Azərbaycan qadını bu vəzifəsindən layiqincə gəlsə, o zaman millət övladları da vətənlərinə şərəflə, qürurla qoruyacaqdır. Ümgülsüm yazırdı:

Ey şafqətli gözündə inci yaşlar parlayan,
Ey atəşli köksündə sönməz sevgi saxlayan,
Ey möhtərəm validə!
Əvət sən də oğlunu doğurduğun gündə
Həyatının müqəddəs borclarını yetirdin;
Sən o sıcaq bağırdında arslanlar yetirdin.
Bu gün səni bir millət böylə təqdis ediyor
Sənin o göz nurunu əziz vətən bəklıyor.
Mane olma şu gəncə, burax, hər bə gediş.
O bir baba yığıtdır,
Vətənin bəqəsidir. Omuz silah alaraq
Pak şərəfli və cəsur bir qəhrəman olacaq.
Annəciyim, ağlama xeyirdüa söylə sən!
Göz yaş ilə saxlama haqq yoluna gedəni,
Onun çarpan qəlbinə çalış, fərəh verəsən,
Onun şu gənc həyatı qurtaracaq vətəni,
Yurdu qurtarmaq istər pək coşğun bir əzmlə,
Türk duyğusu daşıyor saf və sağlam qəlbində.

Ümgülsüm 1918-ci ilin qanlı mart hadisələrindən sonra Azərbaycan türklərinin yaxasını düşmən əlindən almaq və ölümdən qurtarmaq üçün qardaş, arxadaş deyər də, tərpe, dağ, daş aşaraq yardıma gələn şanlı Türkiyə ordusuna ithafı "Yolunu bəklərdim" şeirini yazmışdır. O, bu şeirində Osmanlı Türk əsgərinin Azərbaycan xalqını erməni-rus hərbi birləşmələrindən necə xilas etməsini anlatmışdır. O, yazırdı:

Yürüyürkən ölüm saçan fırtınalar önündən,
Ucun dərələrə uçdum, tiyələrə dırmandım.
Baxdım ki, yox xilas yeri fəlakətin cəngindən,
Gözəl yurda son nəzərlə baxmaq üçün dayandım.

Qara yaslar anına yenir göz-
lərimə çarpmadı,
Pək səmimi bir məhəbbət
bir an bəni saxladı.

Görüyordum ağ dumanlar,
qara sisler altında
Türk elinin səadəti, xanimanı yaxılır.
Ləpə çalan qan çində, girdabların ağzında
Qəhrəmanlar çabalayı, mərd igidlər can verir.
Uf, sevgili yurducağım, dö-
zəməm bu kədəre,
Dözəməm ciyərimi parçalayan zəhərə.

Uca dağlar, ordumuzun sa-
lamına əyilin,
Bəni qurtarmağa gələn dost-
larıma yol verin.

İştə gəldin, gözlərimin yaş-
larını qurutdun.
Nəvazişin ovunmayan qərib
ruhu oxşadı.
Heç ölçüyə sığınmayan
dərdlərimi ovutdun,
Qara günüm hilalının işığı-
la parladi.
Artıq bana nəsbil degil şad-
lıq, sevinc, – deyərəkən
Gəldin, aldın ürəyimi – ağla-
ma, gül, – dedin sən.

yanırlıq və kəskin mübarizlik notları Ümgülsümün Azərbaycan Cümhuriyyətinə qədərki və Cümhuriyyət dövründə yazdığı şeirlərin əsas məziyyətlərindəndir: "Bütün varlığı ilə milli istiqlal arzusu ilə yaşayan Ümgülsümün yaradıcılığına Azərbaycan Milli Demokratik Respublikasının qələbəsi ilə əlaqədar çox güclü tərənnüm və sevinc ruhu hopur. Bu da təbii idi. İllərdən bəri onun şeirlərinin misralarından boylan istiqlal arzusu dönüb həqiqət olmuşdu. Lakin bu həqiqəti Ümgülsüm əlçatmaz bir varlıq kimi dərk edir, onun əbədiyini təmin etmək üçün hələ çox mübarizə aparmaq lazım olduqunu yaxşı başa düşürdü".

dolu həyatından bezmiş, nə üçün doğulduğunu özü-özündən soruşan şair:

Nə yazayım artıq yurduma dair,
Düşmən zəhər salır, dostlar gizlətir...
Bilməm ki, yurdunu sevən bir şair,
Neçin də bir cani kimi gizlətir.

Yol kəsmədim mən, qaçaq olmadım,
Qürurlu bir həyatı pozmadım mən ki...
Dostu arxadan bıçaqlamadım,
Heç qətlə fərman yazmadım mən ki...

Bəs nə üçün qəribəm bu doğma ekle
Məhbəsmi dörd yanım,
mən ki boğulduam:
Məlun bir zamanda, məhkum bir ekle

Azərbaycan Türk ictimai-fəlsəfi fikir tarixinə töhfə vermiş qadınlar: Ümgülsüm Sadıqzadə

Yaşayamam səndən iraq,
dözəməm o hicrana,
Yaşayamam, annəciyim,
bən çəkəməm o dərdi.
Heç sönməyən kinlərimlə
üzü qara düşməne
Alov saçan dodaqlarım bəd dualar söylərdi.
Şaşqın-şaşqın düşüyordum
və qalxınca yürürdüm,
Düşmən bəni izlədikcə namusumu sürürdüm.

Qəlbi yanıq sızlayaraq gəz-
dim vəhşi çölləri,
Köksümdə uyutdurdum bö-
yük arzu, böyük kam.
Boğularaq, inləyərəkən rüba-
bımın telləri
Həp dağlar da səsləni: həp
intişam, intişam!
Dinlədikcə o səsləri bənə
qarşı anlarımdı,
Bir qurtuluş ümidilə izlərini
arardım.

Nərdə bənim ardı-önü düş-
mən kəsən qılıncım?
Nərdədir, yigit qardaş, nərdə
də bəklədiyim?
Neçin susmuş biləklərim,
nərdə bənim o gücüm?
Neçin gəlməz böyük ordu,
neçin gəlmir sevdiyim?

Ümgülsüm "Yurdumun qəhrəmanlarına" adlı şeirində isə yeni yetişən Azərbaycan Türk gənclərinə üzünü tumuşdu: **Ey gənc yurdun gənc duyğular daşıyan, Gənc əməllər bəsləyən gənc övladı, Vətən üçün səadətlər arayan, Ordumuzun igid, canlı əfradı (fərdləri).**

Mənim ruhum sizin ilə, biliniz,
Nə hissələr, nə mənalar duyuyor.
Nə sevgilər, nə səfərlər buluyor,
Qəlbə bu gün məmnun edən sizsiniz.

Millətiyçin kim qorxmasa qovğadan,
Həyat eşqi verən ulu Yaradan.
Yardımcıdır sizə, əmin olunuz,
Yürüyünüz, mərdlik, zəfər bulunuz.

Sən ey gənclik, duma, yürü irəli,
İnsan oğlu istədiyi şeyləri
Bular, əgər gənc qoşarsa peşindən
Ala bilər bir arslanın dişindən.

Ümgülsümün bütün şeirlərində türklüyə, Turana və Azərbaycan Cümhuriyyətinə olan sonsuz bir sevgi duyulmaqdadır. Onun varlığı türklüyü, turanlılığı ilə birgə mövcud idi. Təyyar Salamoğluna görə Azərbaycan türklərinin bu günü və gələcək taleyi ilə bağlı dərin və səmimi narahatlıq hissələri, bu narahatlıqdan yaranan üs-

nu yaxşı başa düşürdü".

Onun Azərbaycan Cümhuriyyətinin devrilməsi ilə əlaqədar yazdığı "Hicran", "Bayrağım enərəkən", "Bən" şeirləri rus-bolşevik işğalı barədə yazılmış ilk ən dəyərli əsərlərdəndir. O, "Hicran" şeirində yazırdı:

Ayrıncı hilal qaşlı yanından,
Mən yaşlara batdım, geymədim əlvan.
Düşünüb o yıldız gözləri hər an,
Ağlarkən, kəndini yorma, dedilər.

Könül şəkvesini kimə söyləsin?
Qəlbimin dərdini kimlər dinləsin?
Səni sevən sənəziz ömrü neyləsin?
Ardınca qoşarkən, varma, dedilər.

Mənim gözlərimdən günəş çəkildi,
Parlaq həyatıma zülmət töküldü.
Vərəmli qəlbimə oxlar dikildi,
Qoy axsın qanları, sarma, dedilər.

Günəşim bir daha doğmayacaqmı?
Vəhşi qaranlığı boğmayacaqmı?
Kölgələri şafəq qovmayacaqmı?
Sordum, ümidini qırma dedilər.

Cümhuriyyətin lideri, milli ideoloq Məhəmməd Əmin Rəsulzadə əmisiz qızı Ümgülsümün adını çəkməsə də, ancaq onun bu şeirindən "Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı" əsərində bəhs etmişdir. Rəsulzadə yazırdı ki, Sovet Rusiyasının müstəmləkəçiliyi mühitində "şairi boğan bu havasızlıq daha böyük təsirlə qadın şairin rıqqətli qəlbini titrədir. Onun duyduğu əzabı bir "Hicran" adlı parçada görürük... Milli Azərbaycan öz bağrından fədakar mücahidlər yetişdirir. Qəhrəmanlıqla ölməyi şərəfsiz yaşamaqdan üstün tutan bunlar kişi kimi savaşırlar və itirilmiş hürriyətlə istiqlalın geri alınması uğrunda Sovet zindanları ilə uzaq Şimalın buzlu sahillərini saysız qurbanlarla doldururlar". Rəsulzadənin adıçəkilen əsərində gizli şeirlərdən biri kimi yazdığı əsər də Ümgülsümə aiddir. Çünki böyük mütəfəkkirimiz əvvəlcə həmin "gizli şeir"dən bəhs etmiş, daha sonra Ümgülsümün "Hicran" şeirinə müraciət etmişdir. Rəsulzadə yazır: "Qüvvəsini məmləkətin tarixi və milli ənənələrindən alan bu cərəyanın (milli hərəkatın) əlamətlərini bizə sovet əsirliyinin tam mənzərəsini yaradan gizli şeirlər verir. Budur, faciələrə uğrayaraq faciələrlə

Bu yerdə mən nəçin şair doğuldum?..

Məhz bu "gizli şeirin" davamı olaraq da Rəsulzadə, daha sonra yenə də ad çəkmədən, Ümgülsümün "Hicran" şeirindən bəhs etmişdir. Ümgülsüm "Bayrağım enərəkən" şeirində isə daha radikal şəkildə Sovet Rusiyasının işğalçılıq siyasətinə etirazını bildirmişdir. O, yazırdı:

Sən, Bayrağım! O yüksək
şanlarınla enərəkən,
Mavi göyə bir duman gəldiyi-
ni sezdim mən.
Qoynundakı ağ nurlu ay-yıldızın
sönərəkən,
Üzərimə doğacaq günəşlərdən
bezdim mən.

Al-yaşılı bağında çiçəklərin
solurkən,
Sən enərəkən ruhumdan bir
inilti yüksəldi.
Hiçqırıqlar içində düşü-
yərəkən, ölürkən
Məni tutub qaldıran kirli,
murdar bir əldi.

Yazıq səni Bayrağım, endir-
dilər öyləmi?
Səni qızib devirən o zəhərli
ruzigar,
O, haqq yeyən haqsızlar,
vəhşilər, tanrısızlar
Yanar ocağımı da söndürdülər,
öyləmi?

Bir rəyamı oldu o gördüklərin
həpsi?
Bağlandı mı üzümə Türk eli-
nin qapısı?
Yurdumuza ədalət arzularım
dondumu?
Bağlandı mı üzümə Türk
elinin qapısı?

Aman, mənim bu yanıq fəryadımı
dinləmə,
O əməlin o parlaq ümidlərin
sönməzdir.
Dönük üzlü fələkdən heç şikayət
eyləmə,
Haqqın qolu bükülməz, doğru
üzü dönməzdir.

Tufan olsa yenə də, uca dağlar
aşamaz,
Bir qaqlanın dişləri, bir arslanın
dirnağı,
Bir zalimin zülm əli, haqq
çeynənən ayağı,
Bir caninin qılıncı həşrə qə-
dər yaşamaz